

Eesti kõrghariduse roll uue majanduskasvu saavutamiseks

Helen Bogdanov
Tartu Ülikool

Loovus ja ligipääs ei ole vaid sõnad, mida arengukavades tekstitatakse trükkida. Nende indikaatorite tagant paistavad kogu Eesti haridussüsteemi puudulikke hinnat väärivad sooritused. Antud omaduste sageduse üle ei saa kiidelda ka majandust vedavad jõud alates töölisklassist ja lõpetades tippettevõtjatega. Põhjusliku seose otsingud viivad siin sööti jäetud pinnaseni ja haridussüsteemi juurteni. Praegugi on märgata avalikku diskussiooni kõikvõimalike kõrgharidussüsteemi tõhustavate mudelite üle, kus keskne muutusi esilekutsuv instrument on rahastamine. Huvitav on aga see, millest EI räägita – loovusest, mis on tiptasemel teadus- ja arendustegevuse eeldus. Selle toetamine ei tähenda ainuüksi ülikooli tippteadlaste grante ja teadusparkide rajamise rahastamist, vaid saab aluse haridusasutuste madalamailt tasandelt: sealt, kus põhikooli õppurit saadab koolitundides koherentsuse tunne. Kogu koolisüsteemi iseloomustaks kui hariduse poolfabrikaatide masstootmine kulupõhisel lähenemisel. Eestis on iseenesest mõistetav olukord, kus tudeng teenib kooli kõrvalt täiskohaga elatist (tihti mitteerialasel tööl). Tema keskmine hinne tõenäoliselt kannatab, õppetootust ta seega ei saa ja huvi kirglikult teadusvallas kaasa lüüa kaob samuti. Kui hästi läheb, lõpetab ta ülikooli ja jõuab tööturule – ei ole harvad juhused, et ebapiisava erialase ettevalmistusega. Kuid loovus ei tule tagasi – kõikvõimalikel psühhosotsiaalsetel põhjustel. Ja kui ei ole loovust, ei ole pisikesi andekaid ettevõtjaid, kogukondlikke mootoreid, riskialteid eksportööre ega ka (välis)riigi avalikule või erasektorile atraktiivseid teadustegijaid.

R. Florida teooriast lähtuva loovusindeksi järgi, mis kokkuvõtvalt koondab hinnangud tehnoloogiale, talendile ja tolerantsusele elanikkonnas, on Eesti teiste arenenud riikide rivistuse lõpuosas. Nagu indeksi autor isegi väidab – iseloomustab kõrgelt haritud loovaid professionaale see, et nad on harjunud pidevalt „oma peaga“ mõtlema. Siin on koht järgimaks USA eeskujuga, kus palju rohkem on jäetud kooliõpilase arengus enda katsetada, otsustada ja seejärel palju vähem „lubatakse“ üliõpilasel õppimise kõrvalt muu tööga tegeleda, et jääks aega pühenduda, tekiks võime seoseid luua ja omapoolset veenvalt pakkuda.

USA haridusameti raportis tunnistatakse, et tarbimisühiskonna ülikoolides on

tekkinud „kohviku“ lähenemine haridusteele. Tendentsile, kus kool ei ole õppimise, vaid õpitu kontrollimise koht, viitab ka endine REKKi direktor Andres Adamson oma hiljutises artiklis. Vajaduste püramiidi alumised astmed tingivad sammud hariduse omandamisel, taolised sammud peaks tegema aga alles siis, kui ollakse jõutud viimase astmeni, seega ollakse vabad valima eriala eneseteostuseks, lähtuvalt huvist. Huvi on omaette probleem Eesti pedagoogikas – läbinisti iganenud paradigmat järgiv süsteem nivelleerib suure osa andekatest noortest, kuna ei võimalda õpilasel läheneda õpitavale ainele konstruktivistlikumalt ja teatud hingamisruumiga faktirägastikus. Nii jääb keskpärane potentsiaal rakendamata juba enne kõrghariduse valikutega silmitsi seismist, kus tekib teatud mentaalne blokk. Kas “Teeme ära!” ei võiks toimida haridusasutustes iga päev?

Majanduskasv ei tiivustu ainuüksi kõrghariduses toimuvatest põhimõttelistest muudatustest finantseerimises või hinnete inflatsioonis. See, mis varustab ülikoole toormaterjaliga, peaks saama energiasüsti varal ligipääsu. Paraku väljendub inimkapitali majanduse mõju olukorras, kus eksamite ja sisseastumistestide tulemused korreleeruvad leibkondade sissetulekutega. Ja sinna, kus on, tuleb juurde. Kui palju Eesti õpilasi mahub eliitkoolidesse, kui palju neist omakorda on mittejõukaid või maapiirkondade omi ja kui suur on tõenäosus, et vaesemal õpilasel on suutlikkus areneda väga erinevatel tingimustel samas koolikeskkonnas võrdselt oma jõukama klassikaaslasega? Õpilasele on koolikeskkond pika aja vältel tema ainus võimalus areneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks ühiskonna liikmeks, kes on tugevalt toetatud majanduse alus. Tipud suudavad väga vähe, kui tavaühiskond on võimestamata. Kas Nokia sündis suure ebavõrdsuse taustal? Kas mitte ebaõiglus, s.t välditav ebavõrdsus hariduses (siinkohal ei ole mõeldud erinevaid haridusastmeid, vaid ühtlase kvaliteediga hariduse ühtlast jaotumist) ei anna alust ebavõrdsusele tervises, sotsiaalses staatuses jms? Statistikat esitamatagi on selge, et kõik need omakorda mõjutavad riigi majanduse uut tõusu selle aeglustavas tempos.

Kanadast pärit üldtuntud autoriteet ja haridusreformide initsiaator Michael Fullan, kes pooldab muuhulgas ka mõistes *invitational education* peituvat kontseptsiooni toomist haridusellu, on öelnud, et head ideed ilma ideedeta nende rakendamisest on mahavisatud ideed. Omapoolseks vabanduseks võiks ju lisada, et need ideed ei pea sündima ühest allikast... kuid kas just see ei võiks olla lisatähelepanu vääriv aspekt?